

SKYGGEN – ORKESTERSUITE

Ib Nørholm

Musikhistorie

Ib Nørholm, der er en af dansk musiks betydelige nulevende komponister, har i nogle af sine værker ladet sig inspirere af H.C. Andersens eventyr. Eks. ledsager Nørholms musik dukkefilmene Rejsekammeraten og Skyggen, der er filmatiseringer af de to H.C. Andersen eventyr af samme navn. I TV-udgaven af Hyrdinden og Skorstensfejeren har Ib Nørholm arbejdet sammen med Dronning Margrethe d. II, der har designet kostumerne, og med instruktøren Birgitte Price.

Musikken til Skyggen er samlet i en orkestersonate af samme navn, som anvendes ved koncertopførelser. Denne sonate består af fire satser: I Syden, Poeten og hans muse, Prinsessens vals og Skyggens Triumf, der beskriver og følger eventyrets handling, og partituret er skrevet således, at der gives mulighed for, at der mellem satserne kan læses op af de tilhørende afsnit fra eventyret.

Eventyret

I eventyret Skyggen fortæller H.C. Andersen om en lærde mand, der er på ferie i syden. I de varme dagtimer opholder han sig i sin lejlighed for at undgå varmen, men om aftenen, når køligheden sænker sig over byen, liver han og hele byen op til et muntert aftenliv. Det undrer ham, at han aldrig ser mennesker i genbohuset, til trods for at balkondøren står på klem, og der inde fra lejligheden lyder skøn musik. En nat vågner den lærde mand og han fornemmer, at der er sket en forandring på nabobalkonen. Lyset er stærkere, og da han gemt bag sit gardin ser over mod balkonen, ser han en meget smuk kvinde stå omkranset af et særligt lys. Hun står der kun et ganske kort øjeblik, så forsvinder både hun og lyset. Den lærde mands interesse og nysgerrighed skærpes, og da han en aften sidder på sin egen balkon med et tændt stearinlys bag sig, ser han sin egen skygge stå på nabobalkonen tæt mod den åbne dør. Han opfordrer skyggen til at gå på opdagelse i lejligheden, og straks forsvinder den ind gennem døren for ikke at vende tilbage. Den lærde mand må nu leve uden skygge et stykke tid, indtil en ny mindre skygge begynder at vokse ud fra hans fødder.

Da sommeren går på hæld, rejser den lærde mand tilbage til sit eget land mod nord. En del år går hen, og en dag banker det på den lærde mands dør. En tynd, sortklædt mand står i døren og præsenterer sig som den skygge, der forlod ham i syden. Den fortæller, at det var Poesien, der boede i genbohuset, og at det er gået den selv vældigt godt på trods af begyndervanskeligheder ved at skulle eksistere som en skygge uden sit menneske. Efter nogle timer forlader Skyggen igen den lærde mand, og i løbet af de næste år kommer den flere gange på besøg og for hver gang større, bredere og rigere. Den lærde mand derimod har det svært. Han bliver svagere og har mange besværligheder i sit liv. Ingen har lyst til at lytte til ham. En dag kommer Skyggen tilbage. Den er rig og velklædt, og da den ser, hvor dårligt den lærde mand har det, opfordrer den ham til at rejse med på et kurophold sydpå. Skyggen skal behandles for manglende skægvækst, og den tilbyder at betale for den lærde mands kurophold, dog på betingelse af,

af han skal fungere som skygge for Skyggen. Den lærde mand tager med efter flere overtalelsesforsøg fra Skyggen.

Ved kurbadet er der blandt gæsterne en prinsesse, der skal behandles, fordi hun kan se lige gennem folk. Prinsessen og Skyggen bliver interesserede i hinanden, og hun bemærker, at Skyggen ikke kaster nogen skygge. Den fortæller hende, at den har en særlig menneskelignende skygge og udpeger den lærde mand som denne skygge. I løbet af opholdet bliver prinsessens og Skyggens interesse for hinanden så stor, at de beslutter at gifte sig. Prinsessen vil gerne have ham ved sin side, når hun skal hjem til sit land og regere. Skyggen er begejstret og tilbyder den lærde mand at følge med, men på betingelse af resten af sit liv at skulle agere skygge for Skyggen, og altid være den nær og ligge ved dens fødder. Den lærde mand er ulykkelig og vred og nægter at tage med. Han vil afsløre hele sandheden om Skyggen og ham selv til prinsessen, men da Skyggen frygter for konsekvensen af denne afsløring, befaler den prinsessens vagter at gribe den lærde mand. Han bliver sat i fangehullet, og under bryllupsfestlighederne henrettes han af bøddelen.

I Syden. 1. sats

Denne sats giver rige muligheder for aktiv lytning. Den er særdeles farverig og nuanceret både i instrumentation, i stemninger og i antallet af temaer, således at der kan arbejdes med instrumentgenkendelse, udpegning af forskellige temaer og stemninger. Satsen beskriver første del af eventyret, hvor den lærde mand befinder sig i den varme by i syden.

Satsens form: ABCD

Satsens A-del tolker varmen og klimaet i byen. Strygerne beskriver den dirrende hede. Satsens B-del beskriver folkelivet, der udfolder sig efter mørkets og kølighedens frembrud. I orkesteret spiller mange instrumentgrupper og stemmer mod hinanden og imellem hinanden. Trompeter, tamburiner og xylofoner kan lede tanken hen på Italien. Temaet har en 3-delt rytme.

Satsens C-del er et blidt, sangbart tema båret af strygerne i en 4-delt rytme. Kan næsten minde om en dansk sang.

Satsens D-del består af et tema i 3-delt rytme, der spilles af træblæserne.

En sats, der i sin collageagtige mangfoldighed beskriver folkelivet på det sted, den lærde mand besøger.

Forslag til arbejdsopgaver

Som indledning til arbejdet med satsen kan man læse eller genfortælle eventyret for eleverne. Det kan være særdeles stemningsfuldt at lade mange fyrfadslys brænde i klasselokalet, hvor al elektrisk lys er slukket under oplæsningen. Lad dernæst eleverne kommentere den særprægede handling og træk eventuelt paralleller til dybdepsykologien og til fænomenet Dr. Jekyll og Mr. Hyde.

Derefter kan man fortælle baggrunden for orkesetersuiten og fortælle, hvorledes de fire satser hver for sig beskriver sin specielle del af eventyret.

Præsentation af 1. satsen: I Syden

Lad eleverne lytte til hele satsen og bed dem række hånden op, når de hører et nyt tema. Læreren noterer efterhånden på tavlen. Hvor mange temaer er der? Satsens form tegnes efter de nedskrevne notater på tavlen.

- 1: Lyt derefter til et enkelt tema af gangen og diskutér instrumentation, stemning og taktart.
- 2: Hvilke episoder, situationer kunne de enkelte temaer beskrive? F.eks. Hvilke instrumenter beskriver den dirrende hede? Hvordan? (strygerne)
- 3: Kan eleverne påpege elementer i musikken eller instrumentationen, der kunne lede tanken hen på syden?
- 4: Hvilket helhedsindtryk får eleverne af satsen? Beskriver musikken eventyrets billede af syden?

Skyggens Triumf. 4. sats

Denne sats er bygget op over to stærke kontraster: Bryllup og henrettelse (liv og død). Bryllupsmusikken, pompøs og yndefuldt romantisk overfor henrettelsespeletonens skæbnesvangre dødstrommer. Disse kontrasterende stemninger danner fine udgangspunkter for dels at komponere med eleverne, dels for at vise dem, hvorledes komponisten kan "male" med de enkelte instrumenters specielle karakter og orkesterets klangfarver, og at der i musikken kan foregå flere handlinger på samme tid. Satsen skildrer slutningen af eventyret, hvor den lærde mand tages til fange og henrettes under bryllupsfestlighederne.

Satsens form: ABC

Satsens A-del beskriver eksekutionsmusik i mol spillet af trommer, pauker, messingblæsere og xylofoner. Xylofonernes abrupte indfald beskriver den lærde mands angst og skræk for det, der skal ske ham. I strygerne høres "diabolus"-intervallet, som Døden i Dance Macabre anvender, da han stemmer sin violin. Strygernes tema udtrykker i brudstykker en vild smerte, og der anvendes glissando til at understrege og udtrykke denne smerte. Satsens B-del består af et bryllupstema i dur, der beskriver festlighederne omkring brylluppet mellem Skyggen og prinsessen. Under dette tema høres henrettelsens uhygge og grusomhed: Skyggens Triumf.

Satsens C-del består igen af et tema i mol, der spilles af trommer, messingblæsere, en smertefuld obo, der beskriver den lærde mands lidelser i fængslet. Igen blandes temaerne, kontrasterne, henrettelsesmusikken og bryllupsmusikkens klokker. Død og Liv. Undergang og Bryllup.

Forslag til arbejdsopgaver

Som indledning til en gennemgang af denne sats, kan der med eleverne fokuseres på kontrasten anvendt som musikalsk idé i musikken.

Man kan starte med at præsentere de to kontraster Liv og Død, (Bryllup og Henrettelse) for eleverne. Lad dem foreslå, hvorledes de som komponister ville arbejde med at beskrive disse kontrasterende situationer, deres stemning, gennem instrumentering og klangfar-

ver. De kan lave deres forslag dels ud fra de muligheder store orkesters instrumentgrupper giver, og dels ud fra det instrumentarium musiklokalet indeholder.

Lyttefasen

Efter denne drøftelse og elevernes forslag lytter eleverne til satsen Skyggens Triumf.

- 1: Fortæl eleverne hvilken del af eventyret, satsen beskriver.
- 2: Lad eleverne lytte til hele satsen og lad dem markere med hånden, når de hører dels Bryllupsmusikken og dels Henrettelsesmusikken. Lad dem beskrive musikken, især med fokus på kontrasten.
- 3: Lad dem sammenligne deres egne kompositionsforslag med Ib Nørholms. Instrumentering, stemninger, er der lighedspunkter, er der forskelle?
- 4: Hvilken virkning har anvendelsen af dur og mol i satsen? Eleverne kan her erfare, at også dur/mol tonalitet kan anvendes til at skabe og understrege stemninger i musikken.
- 5: Bemærk strygernes "diabolus" interval og lav en sammenligning med Dance Macabre, hvor Døden stemmer sin violin i dette interval.
- 6: I billedkunsttimerne kunne eleverne arbejde med skyggespil, hvor de laver figurer af hovedpersonerne i eventyret og dernæst opfører episoder som skyggespil. Man kunne også i billedkunst arbejde med kontrasten mellem liv og død. Her kunne der fokuseres på hvorledes anvendelsen af farvernes kontraster kunne understrege og forstærke handlingen i satsen Skyggen Triumf.
- 7: I dansktimerne kunne eleverne arbejde med en tolkning af eventyret og arbejde med eventyreren. Der kunne sættes fokus på H.C. Andersen som "turist". Der kunne arbejdes med hans rejser, hans notater fra disse og hans tegninger og skitser fra disse rejser.

I bogen Klassisk musik på nye måder Musikforlaget Fog, findes der tværfaglige undervisningsforløb til denne orkestersuite, og der findes beskrivelse af, hvordan der kan arbejdes med kompositionsforløb med eleverne ud fra musikalske idéer i satsen Skyggens Triumf. Satsene I Syden og Skyggens Triumf findes på de medfølgende CD'er .